

Mássalhangzó-kettőzés. A nyugati nyelvekben és a közöttünk élő nem-magyar ajkúak nyelvében csak kivételesen vannak kettőzött mássalhangzók. Ezek saját anyanyelvüknek ezt a tulajdonságát gyakran megtartják akkor is, ha magyarul beszélnek, vagyis elhanyagolják kettőzött (vagy kettős) mássalhangzóinkat, ezzel magyar beszédüknek erős idegen színt adnak. Az is meg-esik, hogy magyarok is beléessenek ebbe a hibába, különösen olyanok, akik gyakran kénytelenek valamely idegen nyelven társalogni.

Különös, hogy olykor ennek az ellenkezőjét is tapasztalhatjuk. Néha az egyszerű mássalhangzó is megkettőződik, többször az élőbeszédben, elég gyakran írásban is. Ennek a kettőzésnek sokszor megtaláljuk az okát is valamely különös analógiában. Ime, egynéhány eset.

Többször találkoztam a *cikkázik* szóalakkal. *Bárczi Géza* Szófejtő szótára lehetségesnek tartja, hogy nem más, mint a *cicáz* ige játszi alakváltozata, minthogy eredeti jelentése annyi mint cicát-egeret játszik, ide-oda futkos. Valószínűbbnek látszik azonban, hogy a német *zikzak* (cikkak-zegzugos vonal) első tagjának továbbképzése, de mindenképpen egy *-k*-val irandó (és ejtendő). A kettőzés az egészen más jelentésű *cikk* (gerezd, szelet: egy cikk narancs, torta) hatásának tulajdonítható.

Érdekes a *csitít* ige esete is. Mondani így mondja mindenki egy *-t*-vel, de mostanában *csittit*-nek olvastam. Nyilván azért írta így, aki írta, mert tudta, hogy alapszava a *csitt* (két *-tt*-vel) hallgatást parancsoló indulatszó.

A *lábada* ige jelentése gyógyulóban van, fölgögyul, lábra áll; leginkább *föllábad*, lábadozik alakjában fordul elő, de magában is ebben a szólásban, hogy szeme könnybe *lábada*, vagyis könnyel telik meg, könnyben úszik. Az Akadémia helyesírási szabályzata egy *-b*-vel írja, ámbár többnyire megkettőzve *lábbada*-nak mondjuk. Mind a kétféle írásnak volna jogosultsága. A *lábbada*-nak azért, mert ez egy hajdan volt *lább*: gázol, úszik, lábol jelentésű igének származéka; a *lábada*-nak azért, mert igen valószínű, hogy az alapige a *láb* főnévvel egyeredetű (ige-névszó).

Egy eredeti magyar regényben olvastam a disznó *orrjával* készült ételről. Nem a disznó *orráról* volt szó, hanem az *orjá*-ról (egy *-r*-rel), vagyis a disznó nyakszirtjéről, hátgerincéről. Igaz, hogy a két szó egy töről fakadt (kiemelkedő rész, dombhát, hegygerinc, hegyfok), de ez a közös származás régen kiveszett a köztudatból. Az Akadémia még az *ormány* szót is egy *-r*-rel írja, pedig a két szó (orr-ormány) összefüggése még eléggé érezhető.

Gyakran hallani a *tappint*, *tappintatos* szókat is kettőzött mássalhangzóval. Ennek azonban nehéz volna valamelyes magyarázatát adni. Az ugyanebbe a családba tartozó *tapod*, *tapogat*, *tapos* stb. *-p*-jét sohasem szoktuk megkettőztetni. A *tapint* és *tapogat* között olyan viszony van, mint a hasonló képzésű mozzanatos és gyakorító igepárok között: bólint — bólogat, nyalint — nyalogat; emelint — emelget, sodorint — sodorgat stb.

Egy irodalomtörténetből való az *üllepszik*, egy napilapból az *üllepedik*; mind a kettő az *ül* ige továbbképzése, tehát egy *-l*-lél irandó. Ez a mássalhangzó azonban némelyek írásában (valószínűleg beszédében is) a (meg-)állapodik hatása folytán megkettőződik.

A válfaj írásmódot írás-, illetőleg sajtóhibának tartottam, de minapában sokadikszor olvastam egy gondosan szerkesztett napilapban, ki kell tehát vennem az ártatlanok sorából. A *válfaj* szó a nyelvújítás alkotása, első tagja azonos a *vál*-ik, *vál*-aszt ige alapszavával, a kettős mássalhangzót a *váll* főnév kettős *-ll*-jének köszönheti, ámbár kettejük között semmiféle összefüggést nem találunk.

A *hallhatatlan* szó első *-l*-jének megnyujtását is meg tudjuk magyarázni. Világos, hogy csak a *hallatlan* lehetett rá hatással. Az *elemi* szónak *ellemi* ej-

tése és írása is megmagyarázható abból a körülményből, hogy gyakran van együtt az *állami* szóval (Állami elemi iskola). De hogy miért mondják és írják sokan *elképesztőnek* (két *-pp-*vel), ami csak *elképesztő*, mert *képtelenség*;¹ miért mondják és írják *heggesztésnek* a *hegesztést*, *forrasztást*; miért mondják *koppasztásnak* a *kopasztást* (*kopasz* azonban mindig csak egyetlen *-p-*vel hangzik); és miért mondanak-írnak sokan *köppenyeget*, *köppenyt* *köpenyeg*, *köpeny* helyett, azt igazán nem tudja az ember.

Képesbeszéd. Régebben gyakran találkoztunk olvasás közben zavaros képekkel, erőltetett hasonlatokkal; amióta a munka, az idő, a papír drágább lett, már ritkábban, mindenben takarékosagra kényszerülünk. Vagy talán a nehezebbé váló élet késztet arra, hogy mindent nevével nevezzünk, kerüljük a képesbeszédet? Azért föltűnő, ha azt olvassuk valahol, hogy a „szikratávíró akkor még *gyermekcipőben járt*.” Ennek a képesbeszédnek az a legnagyobb baja, hogy a sok használatban erősen elnyűtték. Legokosabb a lomtárba tenni, hátha megújodik egy idő múlva és ismét használhatóvá válik, ámbár akkor is fölösleges lesz a technika bármely újabb alkotásának lábára cipőt húzni.

„*Több országban takarmányhiány ütötte föl a fejét*” — jelenti a rádió. Es ha a rádió mondja, el is kell hinnünk, hogy úgy van, akármilyen nehezen értjük is meg, hogyan ütheti föl a fejét olyasvalami, ami *hiányzik*, ami *nincsen*. Elmondottam ezt a furcsaságot egy barátomnak, így javította ki: *takarmányhiány lépett föl*; így sem jó, mert ami nincs, az nem is léphet föl sehová. Ebből is kitetszik, hogy a képzavart elkerülni sokszor nem is olyan könnyű. Abban egyeztünk meg, hogy nem muszáj mindent képesen kifejeznünk. Ebben az esetben is legjobb egyszerűen azt mondanunk, hogy takarmányhiány van.

Ez sem valami szerencsés fogalmazás: *Mint tündöklő csillag jelent meg irodalmunk tövises pályáján*. Mert igaz ugyan, hogy az irodalom pályája rendszerint eléggé tövises, sőt tüskés szokott lenni, de a tündöklő csillagok fönn szoktak tündökölni a mennyboltozaton, nem pedig földi, tövises pályákon. De egy kis ellentmondás is van ebben a zavaros képben. Annak, aki tündöklök, nem tövises a pálya; akinek pedig tövises a pálya, az nem tündöklök. Legfeljebb utólag állapítják meg róla, hogy tündökölt, de fényét nem vették észre, sőt töviseket szórtak az útjába (hogy én is képesen fejezzem ki magamat), mert a költők-írók-művészek tövisei nem maguktól szoktak teremni. De ez már nem is tartozik ide.

Egy történeti munkában olvastam: A magyar fővárosnak, ennek a poraiból többször *megélemedett phoenixnek* történetét a honfoglalástól kezdve kísérik végig napjainkig. — Én is így tanultam volt annak idején, de azóta többiben is fölvilágosítottak bennünket, hogy más *megéledni* (ma inkább azt mondanók, *föleledni*) és más *megélemedni*, majdnem az ellenkezője, pedig mind a kettő az *él* ige származéka. Az egyik annyi mint *újraéledni*, *föltámadni*, a másik *előregedni*, *megvéhnedni*. Nem hiszem, hogy az idézett mondat írója azt akarta volna mondani Budapestről, hogy többször megéregedett, ámbár többször öregge lennie csak úgy volt volna lehetséges, ha közben ugyanannyiszor megifjodott volna. Nem is másról van itten szó, mint a *megéledett főnitről*, amely a monda szerint időnként-századonként elégeti magát fészkeben, de hamvaiból megfialodva kél ki újra.

Brüll Emánuel

¹ Valószínűleg azért, mert *elképedés* esetén nagyon hajlamosak vagyunk a nyomaték kedvéért így ejteni (A szerk.).